

A' Purgatórium-beli lelkeknek állapotja, 's azoknak jótevőjükhöz való hálaadása 1718-ban jelent meg Nagyszombatban.¹ A jezsuita Taxonyi János által jegyzett mű forrása egy spanyol nyelvű teológiai traktátus, a szintén Jézus Társaságbeli Martín de Roa *Estado de las almas del Purgatorio*ja, amely először 1619-ben jelent meg Sevillában.² A modern kori olvasó számára is tanulságos és egyben szórakoztató írás a túlvilági megtisztulás körülményeivel, és ezzel összefüggésben az elhunytak lelkeiről való áhítati gondoskodással foglalkozik – 24 fejezetben bontva ki a téma valamennyi, a híveket érdeklő aspektusát. Így pl. ilyen kérdésekre keresi a választ: megjelenik-e az ördög az ember halálakor? Hol van a pokol és a purgatórium? Vannak-e ördögök a tisztító helyen? Mennyi ideig tartanak a túlvilági szenvedések? A még életben lévő hívek hogyan segíthetik a tisztítóhelyen szenvedő lelkeket. Nyerhetnek-e teljes bűcsút az élők a halottak számára? és így tovább. Ezekből a témafelvetésekből is kitűnik, hogy Roa elsősorban a dogmatikai kérdésekben tájékozatlan, ugyanakkor a túlvilági lét körülményei miatt igen csak aggódó, vagy éppen nem eléggé aggódó egyszerűbb hívek épülésére szánta az írását. Az egyes tematikai egységek általában a tekintélyi hivatkozásoktól mentes, egyszerűen megfogalmazott teológiai tanítással kezdődnek, amelyet aztán két-három, esetenként négy-öt illusztráló példa követ. A purgatóriumot tárgyaló értekezés után Roa még egy hat elmélkedésből álló, szintén a túlvilági megtisztulásra összpontosító meditációs gyakorlatot is beillesztett. Roa így korának két népszerű műfajtypusát tette össze tematizálva egy kötetbe: az exemplumokban bővelkedő teológiai traktátust és a lelki gyakorlatozó saját lelkét instruáló meditációt.³ A művet populáris témája, érthető nyelvezete és keresetlen stílusa igen közkedvelté tette az olvasók körében: a spanyol nyelvű kiadások száma csak a 17.

---

* A szerző az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport munkatársa.

¹ Martín de ROA, *A' purgatórium-beli lelkeknek állapotja 's azoknak az ő jó-tévőjükhöz-való Hála-adása. [...]* Magyar nyelvre fordítottak: [...] P. Taxonyi János által, Nagyszombat, Académiának bötüivel Gal Friderik által, 1718. A továbbiakban ROA, TAXONYI, i. m., 1718. A mű második kiadása: *A' purgatórium-béli lelkeknek állapotjok, s azoknak az ő Jó-tévőjükhöz hala-adatosságok [...]*, Győr, Streibig János Gergely, 1742. A továbbiakban: ROA, TAXONYI, i. m., 1742. – Martín de Roáról, a spanyol nyelvű purgatóriumértekezés és annak latin fordítása keletkezési körülményeiről egy korábbi írásomban számoltam be. Ugyanitt adtam átfogó tartalmi ismertetését is a műnek. BÁTHORY Orsolya, *Martín de Roa – Taxonyi János: A purgatóriumbeli lelkeknek állapotja = Menny és pokol a barokk kori ember életében*, szerk. B. O., Bp., MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2014 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti tanulmányok, 7), 39–52.

² Martín de ROA, *Estado de las almas de Purgatorio. Correspondencia que hazen a sus Bienhechores: Meditaciones, i varios Exenplosa este proposito*, Sevilla, Antonio de Toro, 1619.

³ A két műfajtypus európai és hazai népszerűségéről, valamint fejlődéséről lásd: TÜSKÉS Gábor, *A XVII. századi elbeszélő egyházi irodalom európai kapcsolatai* (Nádasi János), Bp., Universitas, 29–77.

században meghaladta a húszat, és még 1845-ből is tudunk edícióról.⁴ Roa művének népszerűsége nem korlátozódott Spanyolországra: az 1600-as évek folyamán a spanyol eredetiből származtak a portugál, olasz, francia, német, flamand és latin fordítások.⁵ A latin nyelvű változat *Status animarum purgatorii* címen jelent meg Bécsben, először 1633-ban, majd 1643-ban és végül 1688-ban. Fordítója a több aszketikus és meditációs mű latin nyelvű adaptációját jegyző Johannes Bucelleni (vagy Giovanni Bucellini), aki az olasz kiadás alapján, annak szövegéhez ragaszkodva készítette el saját verzióját.⁶ Taxonyi János ezt a latin fordítást ültette át aztán magyarra.⁷ Ez az anyanyelvi kiadás jól illeszkedett a magyarországi jezsuiták 18. század első felére jellemző könyvkiadási gyakorlatához. Abban az időben lendült fel ugyanis olyan viszonylag kis terjedelmű áhítati művek megjelentetése, amelyek elsősorban gyakorlati szempontból szolgálták hatékonyan a hívek hittani és morális oktatását, nevelését. Ezek főleg idegen nyelvű munkák magyar fordításai, illetve magyar szerzők latin művei voltak.⁸ A *purgatóriumbeli lelkeknek állapottya* tehát 1718-ban jelent meg Nagyszombat városában. Taxonyi a művet a kötet mecénásának Lósi és Hédervári Viczay Teréziának ajánlotta. A megrendelő és a fordító találkozására 1715 körül kerülhetett sor, mivel Taxonyi az év őszén került Győrbe, ahol a kollégiumban, az egyetlen akkoriban oktatott főiskolai tárgyat, az erkölcszociológiát tanította.⁹ Ezzel egyidejűleg vezette a magyar hívekből álló Mária-kongregációt és a vele egyesített Halálra vált Jézus gyülekezetét, azaz az Agónia-társulatot is.¹⁰ Taxonyi a purgatóriumról szóló kötetet valószínűleg a társulati tagok számára állította össze, ezt jelzi az is, hogy Roa traktátusa és elmélkedései után beillesztette Nádasi

⁴ A spanyol nyelvű kiadások címeit lásd: Carlos SOMMERVOGEL, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, VI, Bruxelles–Paris, 1895, 1891.

⁵ A fordítások címléírásait lásd: *Uo.*, 1891–1893. A latin változat volt a mű magyar fordítása mellett a lengyelnek is a forrása.

⁶ *Status animarum purgatorii, Earundem in benefactores gratitudo [...]*, Viennae, Rictius, 1633. (ROA, BUCELLEN, i. m., 1633). A könyvnek további kettő, az elsővel lényegében azonos szövegű kiadása jelent meg Bécsben 1643-ban és 1688-ban. – Johannes Bucelleni (vagy Giovanni Bucellini, 1669 †) műveihez lásd: SOMMERVOGEL, i. m., II, 1891, 312–316. Bucelleni által jegyzett művek jól jelzik tolmácsolójuk affinitását az egymással összefüggő spirituális tevékenységek (elmélkedés, aszkézis, a jó halálra való áhítati felkészülés) és azok irodalmi megformálása iránt. Erről tanúskodnak Bucelleni fordításai: *Praxis iuvandi aegros ad bene moriendum [...]*, Viennae, 1634; *Praxis meditandi mysteria Christi Domini Nostri, B. Virginis et Sanctorum [...]*, Viennae, 1637; *Fasciculus myrrhae sive Considerationes variae de vulneribus Christi [...]*, Viennae, 1638), valamint saját művei is: *Meditationes de passione D. N. Jesu Christi [...]*, Viennae, 1655; *Asceticae considerationes [...]*, I–V, Viennae, 1666–1671.

⁷ Taxonyi életéhez lásd: JABLONKAY Gábor, *Taxonyi János S. J. XVIII. századbeli magyar író élete és erkölcszociológiai példatára*, Kalocsa, 1910. A *purgatóriumbeli lelkek állapottya* kiadásairól: *Uo.*, 53–55, 97. Taxonyi erkölcszociológiai példatárának (röviden: a *Tükörök*) legújabb vizsgálatát lásd: BUJDOSÓNÉ PAPP Andrea, „*Válogatott történetekből készített Tükörök*”: Taxonyi János *exemplumértelmezései*, Debreceni Egyetem, 2008 (doktori disszertáció). <http://hdl.handle.net/2437/98977>. (Utolsó letöltés: 2014.12. 03.)

⁸ JABLONKAY, i. m., 63–64.

⁹ *Uo.*, 51.

¹⁰ „Praefectus congregationis Beatae Virginis Assumptae et Agoniae hungaricorum” LUKÁCS László, *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I.*, VI, Romae, 1993, 817.

János latin művéből Jászberényi Tamás által fordított *Maria a' halállal tusakodók anyja* című mű első részét, amely tizenkét, a jó halálra előkészítő áhítatgyakorlatot (készületet) és az azokhoz kapcsolódó Mária tiszteletére tanító épületes példákat tartalmaz. Jászberényi fordításának újbóli sajtó alá rendezése során Taxonyi összesen tizenöt exemplumot mellőzött az írásból. A *Purgatoriumbéli lelkek állapottyának* második, a győri Streibig-műhelyben nyomtatott kiadásából viszont már teljesen kihagyta Nádas, illetve Jászberényi ezen példagyűjteményét. Az 1742-ben megjelent purgatórium-kötet előkészítése során Taxonyi saját fordításának szinte valamennyi sorát átírta, elsősorban mondat szerkezeti változtatásokat hajtva végre a szövegen a gördülékenyebb fogalmazás érdekében, néhol azonban tartalmi-jelentésbeli javításokat is eszközölt.

A továbbiakban a latin szöveget és annak 1718-as magyar kiadásának négy részletét hasonlítom össze Taxonyi fordítói eljárásainak az illusztrálására, viszont ahol az lényeges az 1742-es változatra is kitérek.

A magyar Roa-fordításról általánosságban ugyanaz elmondható, amit Jablonkay Gábor a *Tükörök* szövegének vizsgálata után Taxonyi fordítástechnikáját illetően megfogalmazott, vagyis: „Még ahol fordítani látszik is, sohasem ülteti át szóról szóra, vagy mondatról mondatra az eredeti szöveget, hanem idomítja, változtatja azt.”¹¹ Taxonyi tudatosan (retorikai tanulmányai alapján) és ösztönösen (írói tehetségének köszönhetően) törekedett arra, amit a modern fordításelmélet a forrásnyelvi és célnyelvi mű közti ekvivalenciának nevez.¹² Az ekvivalencia feltétele, hogy a lefordított mű ugyanazt a reakciót váltsa ki a fordítás befogadójában, mint a forrásszöveg az anyanyelvi befogadójában.¹³ A purgatóriumtraktátus esetében az ekvivalencia megteremtése komplexebb feladatnak látszik, hiszen a Taxonyi rendelkezésére álló forrásmű már eleve egy fordítás fordítása volt. Ráadásul ez utóbbi nyelve a latin, amelynek nyelvtani korlátai, tömörsége, közvetítő nyelvi funkciója ugyancsak megkérdőjelezi az élő nyelvi (spanyol, illetve olasz) változatra jellemző stilisztikai-hangulati többlet visszaadásának lehetőségét, amely többletnek különösen a tanítást illusztráló példázatok esetében van szerepe. Taxonyi ennek ellenére jól oldotta meg a feladatát: a latin szöveg tartalmát az élő köznyelv energiájával töltötte meg, és magyarította úgy, hogy az elkészült fordítás mind a didaktikus részekben, mind az elbeszélő egységekben olvasmányosabb és szórakoztatóbb lett a latin nyelvű forrásműnél. A *Purgatóriumbéli lelkek állapottya* dinamikussága és láttató ereje révén a spanyol eredetihez közelít, sőt

---

¹¹ JABLONKAY, i. m., 199.

¹² KLAUDY Kinga, *Bevezetés a fordítás elméletébe*, Bp., Scholastica, 2006, 87.

¹³ Uő, *Nyelv és fordítás: Válogatott fordítástudományi tanulmányok*, Bp. Tinta, 2007, 19.

megkockáztatom, némelykor túl is tesz azon. (Éppen ezért volna érdemes egyszer összevetni a spanyol művet a magyar fordítással, ami azért is lenne érdekes, mert Taxonyi nem olvasta azt, legalábbis erre utalnak a latin fordításban lévő forráshivatkozási hibák magyar nyelvű átvételei.¹⁴)

A továbbiakban néhány példán illusztrálom, hogyan valósítja meg Taxonyi fordítása a purgatóriumról szóló mű eredeti intencióját, vagyis a szórakoztatva, gyönyörködtetve tanítás szándékát. Az első példa a mű ötödik, a purgatóriumi kínok súlyosságát taglaló részéből, annak is oktató célzatú egységéből származik.

ROA, BUCELLEN, <i>i. m.</i> , 1633, 42.	ROA, TAXONYI, <i>i. m.</i> , 1718, 23–24.	ROA, TAXONYI, <i>i. m.</i> , 1742, 47.
Credendum non est, praeter ignem alia in Purgatorio instrumenta reperiri. Vult tamen Deus ab his <u>notis</u> argumentum accipi <u>paenarum</u> <u>ignotarum</u>.	Nem hiszem, hogy a Purgatóriumban a' tüzenkivül büntetésnek más eszközei volnának: de az Isten ezekkel a látható és megfogható kínok által akarta az embereket valamennyire újitani az ismérletlen büntetéseknek és kínoknak megfogására.	[...] ezekkel a látható és megfogható kínok által, a' külömben meg-nem tudható büntetéseket, és gyötrelmeket akarta valamennyire ismértetni.

Taxonyi a latin tömör személytelen passzív szerkesztését cselekvő, személlyel kiegészített magyar mondattá alakítja, és az elvont jelentéssel bíró, és épp ezért nehezen megfogható latin „nota” valamint „argumentum” szavakat nemcsak hogy konkretizálja a szövegelőzmény alapján, de olyan jelzőkkel is ellátja, melyek révén a magyar mondatban érvényre jut az az ellentétes értelem (értsd látható jel versus ismeretlen büntetés), ami a latin szövegben nem képes maradéktalanul megvalósulni. Az ilyenformán értelmezett és egyértelművé tett mondatot az 1742-es kiadásban még inkább a köznyelvhez közelítette azáltal, hogy az „újitani” és „megfogására” helyett a műveltető „ismértetni” igébe gyúrta össze a két szó jelentését.

Az alábbi szövegillusztráció egy példázatból kiragadott részlet, amely jól mutatja,

¹⁴ A latin közvetítésével a magyar fordításba bekerült néhány apró tévedés között van egy megmosolyogtató félrefordítás. Roa két helyen is hivatkozik saját korábbi, az Avilai Szent János tanítványköréhez tartozó, jámbor életű asszony, Sancha Carrillo életéről szóló művére, a *Vida i maravillosas virtudes de Doña Sancha Carrillo* c. írására. A spanyol műben „En el libr. 2 de la vida de D. Sancha Carrillo” (ROA, 1619, 24.) hivatkozás a latin fordításban már így szerepel: „Legitur in vita Sancti Cariglii” (ROA, BUCELLEN, *i. m.*, 1633, 45), Taxonyinál pedig: „Szent Carriglius életében olvastatik, [...]” (ROA, TAXONYI, *i. m.*, 1718, 25) és „Sz. Karrisilius [...] életében írva vagyon [...]” ROA, TAXONYI, *i. m.*, 1742, 50.

hogy Taxonyi az exemplumok fordításában a szemléltető ábrázolásra, a cselekmények és a történés eleven kifejezésére törekedett.

ROA, BUCELLEN, <i>i.m.</i> , 1633, 59	ROA, TAXONYI, <i>i.m.</i> , 1718, 33	ROA, TAXONYI, <i>i.m.</i> , 1742, 66
Neque hic malum stetit, sed vitioso pudore subticuit in Confessione utrumque facinus: erat tamen inter haec animus exonerandi conscientiam apud ignotum Sacerdotem. Quod non multo post nacta est peregrino in Religiosi habitu fores pulsante.	Itt meg nem állapotott a' gonoszság, hanem szégyenletéből mind a' két latorságát el halgatá a' gyónásban: noha mindenkor olyan szándéka vőlt, hogy ha ismételten Papra akad, előtte meg valya minden vétkeit. Hallyad mi történt az-után. Egykor valaki kolompoz vala a ház kapuján, kinek Szerzetes köntöse vala. Ki tekintvén az Aszszony, meg örült néki, hogy idegen Szerzetes jönne a házhoz.	Hallyad mi történt az-után. Egykor egy ember (a mint annak, és pedig köntöséből Szerzetesnek, vala lázik lenni) kolompoz vala a ház kapuján. Az Aszszony a zörgetésre le-néz a kapura : hogy idegen Szerzetes jönne házhoz.

Itt ennek a latin mondatnak: „Quod non multo post nacta est peregrino in Religiosi habitu fores pulsante” három magyar mondat felel meg. Az első betoldással – Hallyad mi történt az-után – egyrészt megszólítja az olvasót, felkelti annak érdeklődését, másrészt lazítja a latin elbeszélés menetének tömörségét, azáltal, hogy átmenetet képez a történések között. A második magyar mondat („Egykor valaki kolompoz vala a ház kapuján, kinek Szerzetes köntöse vala”) lényegében a latin mondat fordítása, amelyben a „pulsante”-nak a köznyelvi „kolompoz” igei állítmánnyal történő visszaadása egyfajta hangulatteremtő többlettel bír. A harmadik mondat („Ki tekintvén az Aszszony, meg örült néki, hogy idegen Szerzetes jönne a házhoz”) ismét egy kiegészítés Taxonyitól, amelyben a példázat főszereplőjének az előzményekből valószínűsíthető lelkiállapotát jeleníti meg, egyben élénkítve is ezzel az elbeszélést.

Szintén az egyik exemplumból származik az itt olvasható részlet, amely Taxonyi fordításának több sajátosságát is tartalmazza.

ROA, BUCELLENI, <i>i .m.</i> , 1633, 71–72.	ROA, TAXONYI, <i>i .m.</i> , 1718, 40.	ROA, TAXONYI, <i>i .m.</i> , 1742, 81.
<p>Extat in Chronicis S. Francisci lib. 4. c. 7. [...]</p> <p>Pro defuncto dixere Religiosi Ordinis debitas Missas uno excepto, qui operae pretium fore non putabat, majora de ejus sanctitate augurans, quam ut Purgatorium mereretur.</p> <p>Verum accurrit ad hominem defunctus et debitum expetiit, quo peracto sibi ajebat fores Purgatorii reseratum iri.</p>	<p>Irva vagyon egy Szerzetestül, a' ki életének szentségiért Angyalhoz inkább, hogy sem emberhez hasonlóknak láttatott lenni. Ennek halála után lelkéért az ő rendin-való Szerzetesek Miséket szolgálának. Csak éppen egy nem szolgált: mert nem itili vala szükségesnek. Nagyobbát alit vala szentsége felől; tudni-illik, hogy nem Purgatórium néki; hanem dicsőségnek koronája mingyárt halála után. De a halot hozzá menvén másképpen szóllott néki: hol úgy mond a te kötelességed? hol maradtak el a Misék, mellyeket értem tartozol? miattad múlatok Purgatóriumban: mert mi-hent elmondod azokat régulád szerént, ottan meg nyilik a kapu, és én ki megyek rajta az örök dicsőségbe.</p>	<p>Irva vagyon a' Sz. Ferentz Szerzetének Kronikájában Lib. 4. c. 7. egy Szerzetesről [...]</p> <p>tsak éppen egy mulatá-el: mert az ő szentsége felől azt itili vala, hogy Purgátorium nélkül igyenessen Menyei Bóldogságba ment légyen.</p> <p>De más iteletben vólt az után, mikor a' halott hozzá-menvén, így szólítá-meg :</p>

Az első említésre méltó dolog az idézett helyekkel kapcsolatos. A latin nyelvű változatban az elbeszélések bevezetése tartalmazza a szövegbe illesztett forráshivatkozást. Taxonyi az 1718-as kiadásban nem élt ezzel a történet hitelességét alátámasztani hivatott stíluseszközzel, valószínűleg úgy ítélte meg, hogy ez inkább megszakítaná, darabossá tenné az elbeszélés felütését, ezért a forrásmegjelölést margináliák formájában vette át. Az 1742-es változatban viszont – hasonlóan Roához és Bucellenihez – ő is már a szövegbe illeszti a hivatkozást. Az „uno excepto” ablativus absolutus „csak éppen egy nem szolgált”-tal, benne a már-már népmesékre jellemző állítmányismétléssel, való fordítása ismét jellemző Taxonyira. Ahogyan az is, hogy a latin „debitum expetiit” vagyis a „tartozást követelte” mondatnak – élve a halmozás-fokozás retorikai eszközével – három, a szereplő szájába adott és az olvasóban érzelmi hatást kiváltó megnyilatkozás feleltet meg: „hol úgy mond a te kötelességed? hol maradtak el a Misék, mellyeket értem tartozol? miattad múlatok Purgatóriumban”. Majd az latin mondat két igeneves szerkezetét („quo peracto” és „sibi ajebat fores Purgatorii reseratum iri”) független tagmondatokként fordítja: „mert mihent elmondod azokat régulád szerént, ottan meg nyilik a kapu, és én ki megyek rajta az örök dicsőségbe.”

A három, vázlatosan elemzett részlet alapján is látható, hogy Taxonyi a latin mondatok grammatikai szerkezetét bátran alárendeli a magyarra fordítás során rekonstruálandó ún. információs szerkezetnek: a latin mondatokban impliciten lévő információkat explicitté teszi a konkretizálás, a felbontás és a betoldás eljárásai révén.¹⁵

Nézzünk meg most egy olyan példát, amikor a latin szöveg bővelkedik a cselekményben, és mozgalmas, hangulatteremtő leírást közöl. (Az exemplum felütését a kontextus végett közlöm a fordításból. Az 1742-es kiadás szövegében félkövérrel az 1718-asétól való szintaktikai és retorikai szempontból releváns eltéréseket jelöltem.)

ROA, BUCELLEN, <i>i .m.</i> , 1633, 76.	ROA, TAXONYI, <i>i .m.</i> , 1718, 43.	ROA, TAXONYI, <i>i .m.</i> , 1742, 81.
Obiit in Hispania Jurista magni nominis [...]. Is nocte concubia dum in Monasterii bibliotheca dicenda meditator, audit inter illa silentia tubae sonitum ad se pedetentim, et per intervalla magis, magisque approximantem . Erat sonus plenus horror, et tartareum quid spirans. Unde Religiosus toto vultui pallescere, surrigi capilli, trepidare cor, lapsare genua. Ubi cubacula fores attigit inhospitum murmur, vix sui jam compos Concionator in latebras sub scamnum quoddam se abdit inde spectaturus eventum rei.	Meg-hólt Spanyór-Országban egy híres nevű Prókátor és estve el temettetett. A halottas Prédikáció, melyet az ő rokonai Sz. Ferencz szerzetéből való egy nevezetes Prédikátornak ajánlottak a következő reggelre halasztatott. Ez a' Prédikátor midőn éjjel a könyvtartó helyen prédikációhoz készült volna, hallja a' trombita harsogását lassan lassan hozzá közelgetni . A' harsogás olly iszonyu vala, mintha pokolból eredne. A' Szerzetes Prédikátor úgy meg ijede tőle, hogy a' nagy félelem miatt az orczája egészen elhalványodott, a' szive dobogott, hajszájai fel borzattak, és térdei esdegeltek. Mikor már az ajtót el érte volna az iszszonú hang, csak nem bőriből ki ugrott a Barát ; 's nem tudván magának tanácsot adni, a' pad alá egy szurdékba bújt, és onnét a' dolognak ki menetelét szemlélte.	Meg-hólt Spanyol Országban egy híres Prókátor, ugyan azon nap estve el-temettetett. A' halottas Prédikáció pedig, melyet az Attya-fiai egy Sz. Ferentz Szerzetéből-való nevezetes Prédikátornak ajánlottak vala, más napra halasztatott. Ez a' Prédikátor midőn éjjel a' könyv-tartó kamarában prédikációhoz készült volna, hallá a' trombita harsogását, melly olly iszonyu vala, mintha pokolból eredett volna, lassan lassan hozzá közelgetni . A' Szerzetes Prédikátor el-annyira megijede tőlle, hogy a' nagy félelem miatt az ortzája egészen meg-változott, és el-halványodott , a' szive rettenetesen dobogott, a' hajszájai fel-borzattanak, és a' térdei tántorogtak, és esdegeltek . Mikor már az ajtót el-érte volna az iszszonú hang, tsak nem kiugrott bőriből; 's nem tudván magának tanácsot adni, a szurdékba a' pad-alá bújt, és onnét, a' mik törtétenek,

¹⁵ Vö. KLAUDY, *Nyelv és fordítás...*, *i .m.*, 152, 162.

		szemlélte.
--	--	------------

Taxonyi az 1718-as szövegváltozat írásakor elégségesnek találta a latin szöveg láttató erejét: a hangulatfestő elemeket és a szereplőben lezajló belső folyamatok gyors egymásutániságát érzékeltető *infinitivus historicus*okat. Így nem is élt a betoldás eszközével, a konkretizálást is mindössze a latin „is” „Ez a prédikátor” -ral való fordítására, és a színtelen, semleges „compos” „csak nem bőriből ki ugrott a Barát” köznyelvi szólással való megfeleltetésre korlátozta. Az 1742-es kiadásban is – az 1718-ashoz képest – inkább tömörít („A’ harsogás olly iszonyu vala, mintha pokolból eredne” független állítás mellékmondatként való beillesztése az előző mondatba), a bővítés mondatrészi szinten történik egy hangulatfestő határozó („rettenetessen”), és két szintén a szereplő lelkiállapotát tükröző állítmány („megváltozott”, illetve „tántorogtak”) – retorikailag: halmozás – beiktatásával.

Taxonyi a *Status animarum purgatorii* magyar nyelvű történet átültetése során olykor szerkesztői tevékenységet is magára vállalt, így némely esetben mellőzte a magyar fordításból azokat, a jellemzően a didaktikus részekben előforduló fordulatokat, bekezdéseket, amelyek sajátosan itáliai vallási, elsősorban búcsús szokásokat írtak le, vagy ezzel kapcsolatos olasz kifejezéseket tartalmaztak.

Nagyobb változtatást jelentett viszont az, amikor Taxonyi egy teljes fejezetet kihagyott a magyar fordítás során. A 16. caput címe szerint a részleges búcsúkról szól. *Particulares Indulgentiae, quae acquiri possunt pro animabus Purgatorii, quantum eae prosint exemplis probatur.*¹⁶ A fejezet túl azon, hogy valójában nem a részleges, hanem a teljes búcsúkról szól, megint csak jellemzően itáliai búcsús szokásokat ír le. Taxonyi ugyanakkor nem hagyta teljesen lefordíthatlanul a 16. fejezetet, ugyanis abból három példázatot átemelt saját fordításának 16. fejezetébe – ami így a latin 17. caputjának felel meg –, és amelynek témája a végtisztesség megadása, a halotti szertartások kellékeinek funkciója.¹⁷ Taxonyi ezen szerkesztési eljárását igazolhatja az, hogy a három exemplum közül kettőben nincs szó az ideig tartó büntetés akár részleges akár teljes elengedéséről, viszont mind a három elbeszélésben az elhunytak hozzátartozóinak a halál tényére adott nem megfelelő reakciója (lásd a túlzásba vitt gyász, a bosszúállás szándéka) az, ami akadályozza szerettük purgatóriumból való kiszabadulását. Vagyis ezek a példák Taxonyi szerint inkább a helyes gyászolási módra (az elkövető iránti megbocsátás, a halottakért bemutatott segítő

¹⁶ ROA, BUCELLEN, *i. m.*, 1633, 155–171.

¹⁷ A három exemplum egymás után olvasható: ROA, TAXONYI, *i. m.*, 1718, 87–89; ROA, TAXONYI, *i. m.*, 1742, 170–175.

cselekedetek) vonatkozó oktatás illusztrálásában tölthetik be funkciójukat.

Kézenfekvőnek tűnik a kérdés, kimutatható-e szövegszerinti kapcsolat Taxonyi Roa-fordítása és kétkötetes erkölcsi példatára, a *Tükörök* között, hiszen a szerző azonosságán túl a két mű intenciója is hasonló, amennyiben mindkét írás élvezetes, szórakoztató stílusban ugyan, de végső soron a hívek morális oktatására, erkölcsüknek jobbítására készült.¹⁸ Természetesen ez utóbbi általánosítást azonnal pontosítanunk is kell, hiszen míg a purgatóriumról szóló értekezés a túlvilági ideig tartó vezeklés iránti félelemre építve akarja a hívek evilági életvitelét jobbitani, elsősorban áhítati-kegyességi szempontból, addig ugyanezt a célt a *Tükörök* azon bűnök taglalásával kívánja elérni, melyekkel Taxonyi a nép körében tevékenykedő operáriusként nap mint nap találkozott. Ilyenek az életvitellel kapcsolatos bűnök: a káromkodás, a házasságtörés, részegeskedés, a családon belüli erőszak (A' Férjek kegyetlenségéről), a fogamzásgátlás és magzatelhajítás (A' gyermek vesztésről), az uzsoráskodás, a tréfálkozás, a tánc stb., illetve a hitéleti elhajlások: a babonaság, az alamizsnálkodás és a búcsújárás elmulasztása stb.

A szövegek vizsgálata után kijelenthetjük, hogy a *Tükörök*kel foglalkozó szakirodalom által hangoztatott, a Taxonyira jellemző írói önállóság és lelemény itt is érvényre jut: jezsuita szerzőnk az illusztráló elbeszélések tematizált összeválogatása során „nem hasznosítja újra” a Roánál található és az általa már lefordított exemplumokat, noha a témapárhuzamok ezt olykor lehetővé tennék. A két szerző forrásaiban is mutatkoznak átfedések, így egyaránt használják Caesarius Heisterbacensis, Thomas Cantimpranus műveit (Roa közvetlenül, Taxonyi pedig Georg Stengel *Mundus theoreticus divinorum iudiciorum*ának közvetítésével), Johann Major *Magnum speculum exemplorum*át és Laurentius Surius *De probatis Sanctorum historiis* c. hagiográfiai gyűjteményét.¹⁹

Két tényleges szövegpárhuzamot találtunk csupán a két műben. Az egyik egy legendarészlet, amely egyaránt szerepel a purgatóriumtraktátus II. részében („Meg jelenik-e az ördög az embereknek halálukkor?”) és a *Tükörök* egyik *tanúságában* („Az ördög kiváltképpen halálakor kisírti az embert” – I. könyv, 1. rész, 8. történet, 1. tanúság). Az idézett hely a *Legenda Aurea* Szent Márton-vitájában olvasható: az a rész, amikor az ördög megjelenik a halálán lévő szent előtt.

¹⁸ TAXONYI János, *Az emberek erköltséinek és az Isten igazságának tükörei, az az Némely ritka és válogatott történetek a melyekben az embereknek mind jó, mind gonosz tselekedeteik [...] világosan elő-adatnak*, Győr, Streibig, 1740–1743.

¹⁹ Bujdosóné Papp Andrea már említett doktori értekezésében főleg Jablonkay monográfiája nyomán foglalkozik Taxonyi a forrásaival és azok használatával. BUJDOSÓNÉ PAPP, *i. m.*, 55–67.

ROA, TAXONYI, <i>i. m.</i> , 1718, 5	ROA, TAXONYI, <i>i. m.</i> , 1742, 12	<i>Tükörök</i> , I, 1, 8, 1. 112
A' Szent Márton Püspök életében-is meg iratott, miképpen halálához közelgetvén csúfolá az Ördögöt, ki néki megjelent vala, mondván néki: Mit állasz itt vér szopó bestye? semmi gonoszt nem találsz én bennem.	Sz. Márton Püspöknek, mikor halálához közelgetett volna, meg-jelent az ördög, a'mint meg-vagyon írva az ő életében: de ő ki-tsúfolá, és pirongatá ötöt, mondván: Mit állasz itt vér-szopó bestye? semmi gonoszt nem találsz bennem.	Sz. Márton Püspök sem vólt ment e' bajvivástól; ötöt-is meg-próbálta a' kisirtő; és pedig látható formában jelent-meg előtte. Noha ő, szokott bátorsága szerént, meg-vetette az ő kisértetét, és erőssen meg-pirongatta mondvám: <i>Mit állasz itt vir-szopó bestia, semmit én bennem nem találsz.</i>

A legendának ez a motívuma azonban túlságosan is népszerű és sokszor idézett volt ahhoz, hogy kizárólag Roa művére vagy legalább is annak „hatására” vezessük vissza a *Tükörök*ben való előfordulását.²⁰ Ennél jóval szorosabb összefüggés mutatható ki a Taxonyi-féle erkölcsi példatár egy másik történetében (I., 3., 11.), ahol a spanyol és a magyar jezsuita ugyanazt az exemplumot idézi.²¹ A példázat a keresztényi megbocsátásról szól: egy özvegyasszony nemcsak hogy megbocsát egyetlen fia gyilkosának, hanem segít is neki elmenekülni az igazságszolgáltatás elől ezáltal kiszabadítva fiát a purgatórium szenvedései közül. A *Tükörök*ben lévő *történet* és az ahhoz kapcsolódó három *tanúság* témája nem meglepő módon a purgatórium. Taxonyi kötetének belső felépítéséhez igazodva először a történetben adja közre magát az elbeszélést („Mi módon szabadította ki Purgatoriumból a' fiát egy Anya.”), majd a tanúságokban fejti ki az azzal összefüggő, elsősorban a Szentírásen alapuló katolikus erkölcstani-dogmatikai tanítást. (A tanúságok címe: I. *Ellenségeink szeretetéről*; II. *A' Purgatórium-béli lelkekről*; III. *A' Menyei bódogságnak nagy-vóltáról*.) Roa az exemplumot Johann Major már említett példázatgyűjteményéből,²² Taxonyi viszont Heinrich Engelgrave *Lux Evangelica* c. homeetikai segédletéből vette. Johann Major a *Magnum speculum exemplorum*ban megadja az elbeszélés forrását Johannes Osorius (Juan Osorio) egyik prédikációját tüntetve fel locusként. Az exemplum provenienciája utáni nyomozás itt viszont meg is szakad, mivel Juan Osorio mint „szavahihető emberek” szóbeli közlését jelöli meg a

²⁰ Hogy a legendarészlet fordításai közül csak egyet, Pázmányét említsük: „[...] sőt nagy bátran Szent Mártonnal azt mondja a *sátán*-nak: *Quid hic adstas cruenta bestia? nihil in me funeste reperies*; mit sugorgasz it, vér-szopó bestia? semmit én-bennem nem találsz néked-valót.” PÁZMÁNY Péter, *Prédikációk*, s. a. r. KANYORSZKY György, Bp., 1905 (Pázmány Péter Összes Munkái, 7), 457.

²¹ TAXONYI, *Tükörök*, *i. m.*, I, 507–523.

²² Az exemplum egy másik példázattal együtt Johannes Majornál a „bűnök megbocsátása” (*Injuriarum remissio*) téma alatt szerepel. A másik elbeszélésben hasonló a szűzsé: ebben egy nemes ember bocsát meg fivére gyilkosának, mire az elhunyt lelke kiszabadul a purgatóriumból. Ez utóbbi példázat – ellentétben az özvegyasszonyos változattal – szerepel Tubachnál. Vö. Frederic C. TUBACH, *Index exemplorum: a handbook of medieval religious tales*, Helsinki, Suomalainen Tiedeakat., 1969, nr. 1375.

történet eredetét.²³ Az exemplum felhasználásának körülményeit tovább bonyolítja, hogy a *Status animarum purgatori*ban nem a Majornál fellelhető szöveg szerepel, hanem annak spanyol, majd olasz közvetítéssel latinra visszafordított változata. Ezzel együtt a példázat jellemzői – a motívumok száma, az elbeszélés „feszültségi íve,”²⁴ a retorizáltság csaknem hiánya, a kifejezésmód tömörsége stb. – megmaradnak a példázat nemcsak Bucelleni-féle verziójában, de annak élőnyelvi előzményei esetében is.

ROA, BUCELLEN, <i>i .m.</i> ,1633, 168–169.	ROA, TAXONYI, <i>i .m.</i> , 1718, 89.	ROA, TAXONYI, <i>i .m.</i> ,1742, 174–175.
<p>Simile nostris temporibus in nostris terris vidimus. Interfectus fuerat nobilis cuiusdam viduae filius, ad quem haereditas magna devolvebatur. Interfectorem quaerebant ad poenam omni cum diligentia non pauci. Verum pia matrona majorem industriam adhibuit, ne inveniretur: nam submisit equum, pecunias, monuitque ut se fuga subtraheret. Ad haec magis de anima filii sollicita, quam alii esse de corpore soleant, oratorium adiit precatum pro filio, cum ecce gloriosus occurrit dicens: Nunc vere magis mea mater extitisti parcens inimico, quam cum me parvisti. Ideo Deus ad remunerandum tam excellentem charitatem, indulgentiam mihi plenariam indulsit liberans a poenis, quas per multos annos eram passurus. Inter haec spectante matre in coelum abiit.</p>	<p>Hasonló példa történt a’ mi időnkben-is. Meg-ölték egy Özvegy Nemes Aszszonynak fiát, kire másképpen nagy örökös jószág maradandó vala. A’ gyilkost nagy szorgalmatossággal keresik vala mindenütt, hogy érdeme szerint nagy kinok alá vetnék: de nagyobb szorgalmatossága, és gondgya vala az Istenfélő özvegy Aszszonynak arra, hogy a’ fia mordálója meg ne találtnék: azért lovat, és pénzt küldé néki, és megüzéné, hogy mennél hamarébb el szaladgyon, mert kinokra, és halálra keresik. Ezen felett a’ fia lelkére-is nagyobb gondgya vala, hogy sem egyéb Anyáknak szokott lenni, az ő magzattyok testére, imádságnak szokott helyére méne, és a’ fia szabadulásáért könyörge az Istennek, és imé midőn imádkozik, meg-jelenik néki nagy dicsőségben mondván: Bezzeg most mutattad-meg magadta Anyámnak lenni, mikor az ellenségnek meg bocsátottál, inkább hogy sem mikor e’ világra szültél. Azért az Isten-is meg jutalmazta ezt a’ feletébb-való szeretettedet:</p>	<p>Hasonló példa történt a’ mi időnkben-is. <i>Spec. Exempl. c. 2. tit. 35. §. 14.</i> Egy Nemes özvegy Aszszonynak egyetlen fiát meg-ölte vala egy gyilkos; kit a’ Magistratus nagy szorgalmatossággal mindenütt kerestetett, hogy illy nagy latorságának érdeme-szerént kinos halállal végeztessen-e’ világból. De az Isten-félő özvegy Aszszonynak nagyobb gondgya, és szorgalmatossága vala arra, hogy életét megtartsa. Annak-okáért lovat, és pénzt küldé néki, és meginteté, hogy mennél hamarabb szaladgyon-el, mert mindenütt keresik, és nagy kinokat, és súlyos halált fog szenvedni, ha eleit nem veszi. Ezt pedig az ellenségével tett irgalmasságát ajánlá az ISTEN-nek a’ fiáért, mert ugyan-is nagyobb gondgya vala neki annak lelkére; hogy sem más Anyáknak magokénak testére. Ennek felette minek-utánna a’ fia mordálóját el-igazitotta volna, mingyá az imádkozásnak szokott helyére menvén nagy buzgósággal könyörgött az ISTENnek, hogy szabadítsa ki, ha abban vagon, a’ fia</p>

²³ Johannes OSORIUS, *Tomus primus Concionum* [...], Lugduni, 1601, 300.

²⁴ Az ún Spannungsbogen. Vö. S. SÁRDI Margit, *A Spannungsbogen = Allegro con brio : írások Zemlányi Ferenc hatvanadik születésnapjára*, 2002. május 8., szerk. BÁNKI Éva, TÓTH Tünde, [Bp.], Palimpszeszt, 206.

	<p>mert minden bűneimnek tellyes bocsánatyát meg adta; egyébaránt sok esztendőig kellett volna lakolnom. El végezvén beszédét az Annyának láttára fel méne a' Mennyei bódogságba.</p>	<p>lelkét Purgátoriumból. És imé, midőn imádkoznék megjelenék neki a' fia nagy ditsőségben, és fényességben, meg-ditsérvén ötet, és mondván: Ó édes Anyám! bezzeg most, mikor ellenségünknek meg-botsátótál, mütattad-meg inkább magadat Anyámnak lenni, hogy sem mikor e' világra szültél. Azért az ISTEN-is meg-jutalmazta ezt a' te felettébb velő szeretetedet: mivelhogy minden bűneimnek a' mellyekért sok esztende-ig kellett-vólna lakolnom, tellyes bocsánatyát meg-adta. El-végezvén beszédét, az Annyának láttára fel-viteték az Angyaloktól a' Menyei bódogságba.</p>
--	---	---

Jóllehet más szöveggel, de ugyanez a példázat szerepel Heinrich Engelgrave fentebb említett prédikációs segédletében, a *Lux Evangelicában*. Ez a latin nyelvű változat érzelmi hatáskeltésre alkalmasabb narratíva köszönhetően a szövegben előforduló retorikai alakzatoknak (alliteráció, anafora, litotézis, mezozeugma, interrogáció stb.), emellett az elbeszélés menete is feszítettebb a Roánál lévő változathoz képest. Taxonyi talán éppen ezek miatt választotta a *Lux Evangelicában* lévő két rendelkezésére álló exemplumváltozat közül. Adaptációjában a latin szöveget szabadon kezeli, jelentősen kibővített „fordítása” alig emlékeztet az eredetire, felesleges is lenne mondat szintű megfeleltetéssel próbálkozni, legfeljebb a kulcsmomentumok azonosítása lehetséges, így az alábbiakban el is tekinthetünk a táblázatos, illetve hasábos összehasonlítástól.

„Cui non absimile est, nisi quod stupendum magis, quod refertur de vidua, quae unicum filium sibi charissimum, ubi per summum scelus occisum intellexit, et cadaver sanguinolentum, domum delatum intuita, dolori temperare non potuit, sed nec furori, dum in flagranti delicto sicarius latebras quaerens, imprudens ad aedes viduae confugit. Quid hic illa agere? Satellites instant, homicidam quaerunt, eo confugisse audiunt. Nunc cadaver, nunc latebras occisoris, nunc caelum, et forte crucem cadaveri appositam intuita, radius divinae charitatis mentem transfixit, simulavit apud justitiae ad ministros ab re esse, eo homicidam confugere, quaesitum textit, et personatum equo filii exanimis, bursamque auro gravem condonans dimisit. Dum ecce filius matri sese exhibuit multa luce circumfusus, ac sic matrem affatur: Est quod tibi domina mater gratias habeam immortales: nunc duplici nomine mater dum enim inimico meo et tuo veniam dedisti, mihi omni reatu inducto, caelum aperuisti, quod ad annos plurimos clausum erat. Quo dicto in conspectu matris caelum ascendit. *Nonne verissimum, Dimitte et dimittetur vobis?*”²⁵

²⁵ Heinrich ENGELGRAVE, *Lux Evangelica sub velum sacrorum emblemata recondata [...]*, Coloniae, 1655, 642.

Egy fő és Nagy Uri Özvegy Aszszonynak, nem vala több magzattya egyetlen egy fiánál, a' kit ő úgy tart vala, mint leendő vénsége istápjának, nyavalyáiban vigasztalásának, és maradéki egyedül-való reménségének: annak okáért mint szem világát úgy szereti vala őtet. De ezt az ő örömet, és reménségét félbe-szakasztotta egy istentelen, alatomba-való gyilkos: a' ki házához menvén azon fiát valami titkos beszédnek (hogy már) okáért a' palotára ki-hívá, ott nem tudom mitől viseltetvén, mordályúl meg-ölé, és azonnal a' háztól el-illanta. Azomba az Aszszony történet szerént a' palotába mégyen, a' mellynek közepén láttya szerelmes fiát tulajdon vérében heverni. El-hólt, és olyanná lett mint a' bálvány e' szörnyű esetnek látására. Minekutánna pedig magába tért volna, meg-gondolhad, mint borította-el egész orcáját a sűrű könyhullatásoknak árja; mint szorongatta a' szívét a' keserves fájdalom, és iszszonyú bánat, mint töltette-bé ez egész házat a' siralmas panaszszal, és jajgatással. Azon közbe tsak hamar mind a' lött gyilkosságot, mind annak a' ki azt el-követte, nevet be-adgyák a' Magistratusnak. A' Magistratus hamar poroszlókat küld, hogy minek előtte a' lator a' Városból ki-oroszkodgyék, fogják-meg. Utánna vannak azok; rá-is akadnak; de a' gyilkos szalad, és a' nagy rémülés miát meg-nem ismervén a' házat, a' mellyben gyilkosságot el-köveltett, abba szökik, és igyenesen a' palotába fut. Annál inkább meg-rémül, midőn ott meg-láttya a' tölle meg-öletett Iffiat vérében úszni, és a' bűba merült Annyát felette siránkozni. Észre vévén magát hol volna, nem tud mit tenni, és mihez kapni illy nagy szorongatásában. Azért lábaihoz borúl a' keserves szívű Anyának, és a' Kristus sebeiért, véreért, és haláláért kéri, hogy botsássa-meg néki: és minek előtte a' poroszlók, a' kik majd majd itt teremnek, el-érkezzenek, rejtse-el valahová előttök. Nó mit tsinálsz már itt meg-epedett szívű Anya? Boszszút állasz-é egyetlen egy fiad haláláért? Avagy meg-kegyelmezz néki a' Kristusért, a' kiért botsádatot kér? Ha boszszút akarsz állani, vagyon most módot benne, van arra alkalmatosságod: add őtet kezekbe a' Város biráinak; nem kette, kinos halállal fog fizetni, egyetlen egy fiadnak gyilkosságáért. Ha pedig a' Kristus Vére többet ér nálad, és érdemeiért irgalmasságot tészesz véle, hidd-el, hogy te-is nagy irgalmasságot találsz a' Kristusnál. Igen-is irgalmasságot akar vele tselekedni. Azért fel-emelvén a' szívét az Istenhez így fohászkodik: O Uram, én JESUSOM! a' ki a' te gyilkosidnak botsádatot kértél az Atyádtól; én-is a' te Sz. Véredért és halálodért meg-botsátok ennek az én fiam gyilkosának: és ezt a' fájdalmot, a' mellyet érzek az én szívemben, ajánlom néked, mind a' magam, mind a' fiam bűneiért. Ezeket mondván, a' háznak leg-titkossabb helyére viszi, és hogy ott lappangjon abban rejtí a' gyilkost; az után lovat nyergeltet, és egy erszény aranyat el-készít. Azomba bé-topannak a' Darabontok; hol a' gyilkos kérdezik: mert tudgyák, hogy ide szaladott volna. Mondá nékik az Aszszony: Ha tudgyátok, és láttátok őtet házomhoz szaladni, magam-is kérlek, hogy keressétek-fel, és fogjátok-meg őtet, hogy az én szerelmes fiamnak méltatlan halála ne maradjon büntetlenül. Keresik azért mindenütt, el-járják, és meg-szemlélik az egész házat, és annak minden szegeletit, és szurdékait szorgalmatosan meg-visgállyák, de sehol fel-nem lelhetik. Annak okáért hogy kezektől meg-ne menekedgyék, és valami módon el-ne illantson, sietnek máshová menni, hogy kezekre kerítsék. Minek utánna pedig ők el-menének, az Aszszony a' gyilkost lóra ülteti, és egy erszény aranyat kezébe taszítván, 's minden jó szerentsét néki kívánván szabadon el-botsáttya. O Aszszonyállat! nintsen olyan nyelv, a' melly ezt a' te jeles tselekedetedet elegendő képen meg-ditsirhesse. Méltó vagy bizonyára, hogy azért tégedet minden emberek szája égik magasztallyon. Méltó vagy, hogy a' te emlékezeted örökké fenn maradjon. Már el-érkezett vala az étzáka, a' mellyben a' szomorú, és bús Aszszony semmi nyugodalmat nem engede magának; hanem azt az imadságban töltötte, kérvén az Istent, hogy tekintené-meg az ő nyomorúságát, és szívének epedségét, és botsátáná-meg az ő fiának minden bűneit. Szabadítaná-ki Purgatoriumból, ha ott volna, és botsátáná őtet az ő színének bódlog látására. Midőn így imádkozik, imé meg-jelenik néki a' fia nagy fenyegetéstől környül vétetvén, és nagy örömmel mondván néki: O szerelmes Anyám! kívánom, hogy az Isten ezernyi jókkal áldgjon-meg tégedet, azért hogy a' te ellenségednek meg-kegyelmeztél, és véle jót tselekedtél. Jó Anyám vóltál ugyan életemben-is: de sokkal nagyobb jó-voltodat mutattad hozzám halálom után: mert olly nagy kinokból, mellyeket sokáig kellett volna szenvednem Purgatoriumban, szabadítottál-ki engem, mellyeknek szörnyűségét néked meg-nem magyarázhatom: és olly nagy ditsőségbe, a' mellyet az emberi elme meg-nem foghat, küldöttél engem azon a' szempillantásban, a' mellyben az én gyilkosomnak vétékét meg-botsátottad. De magad-is rövid idő alatt, el-vészed ennek a' te jeles tselekedetednek jutalmát, a' mellynek nagy vóltát, hogy elődbe adgyam, nintsenek elegendő szavaim. Ezt mondván el-tűnt: az Aszszony pedig rövid idő múlva meg-hala, és igyenesen annak a' néki el-készítettett jutalomnak el-vételére Meny-Országba méne.²⁶

Láthatjuk, hogy Taxonyi a szüzsét a *Tükörök* műfajának (erkölcstanító olvasókönyv) alárendelve önálló elbeszélésbe, szabad meseszövésebe kezd. A példázat tömörségét kibontva a történetben implicit módon benne foglalt cselekményeket kiírja, dinamizálja, és tesz is hozzájuk egy párat (ahogy a darabontok átvizsgálják a házat; az asszony fohásza, mielőtt elrejtí a gyilkost) azokhoz. Sőt az elbeszélést teljesen „le is kerekíti” azáltal, hogy az özvegy –

²⁶ TAXONYI, *Tükörök*, 507–512.

az eredeti exemplumban nem szereplő – halálát és mennyországba kerülését is megírja. A szereplők érzelmeinek, lelkiállapotuknak részletes és kifinomult bemutatásával egyrészt az olvasó együttérzését akarja kiváltani, másrészt az özvegy gyilkosra nézve kedvező döntésének erkölcsi nagyságát hangsúlyozni. A döntést megelőző dilemma, a lehetőségek (már-már szájba rágós) latolgatása szintén feszültségtöbbletet eredményez az elbeszélésben. Taxonyi a narráció során végig olyan magasan tartja az érzelmi feszültség szintjét, hogy Engelgrave szövegének a kellően retorizált és ezért láttató erejű részeit (pl. *Nunc cadaver, nunc latebras occisoris, nunc caelum, et forte crucem cadaveri appositam intuita, stb.*) már fel sem használja saját változatához.

Összegzésül elmondható, hogy a példázat az erkölcsi tanítás illusztrálására szolgáló exemplumból Taxonyi fordítás-, vagy inkább narrációs technikája révén önálló elbeszéléssé lép elő, amelyben a cselekmény- és hangulatorientált meseszöveg dominál. Ez azonban nem csorbítja a példázat eredeti funkcióját, vagyis az erkölcsi tanítás alátámasztását, sőt inkább még felidézhetőbbé, emlékezetesebbé teszi az olvasóban a doktrínát. Taxonyi élvezetes stílusa, keresetlenül választékos nyelvezete a modern olvasó számára is emlékezetes olvasmánnyá teszi fordítását és erkölcsi példatárát.